

EKONOMIA *i środowisko*

Księga jubileuszowa
Profesora Bogusława Fiedora

pod redakcją Stanisława Czai
i Andrzeja Graczyka

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Богуслав Федор

EKONOMIA *i środowisko*

Księga jubileuszowa
Profesora Bogusława Fiedora

pod redakcją **Stanisława Czai**
i Andrzeja Graczyka

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Senacka Komisja Wydawnicza

Krzysztof Jajuga – przewodniczący (Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów),

Andrzej Bąk (Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki),

Marek Biernacki (Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów),

Paweł Dittmann (Wydział Nauk Ekonomicznych),

Małgorzata Gableta (Wydział Inżynieryjno-Ekonomiczny),

Elżbieta Kociolek-Balawejder (Wydział Inżynieryjno-Ekonomiczny),

Kazimierz Perechuda (Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów),

Paweł Waniowski, Zbigniew Golarz, Magdalena Warszawa

Recenzent

Dariusz Pieńkowski

Redaktor Wydawnictwa

Dorota Pitulec, Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny

Barbara Lopusiewicz

Korektor

Hanna Jurek

Skład i łamanie

Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki

Beata Dębska

Na okładce wykorzystano zdjęcie z zasobów 123 Royalty Free

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISBN 978-83-7695-580-3

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Przedmowa	7
Krótką charakterystyką osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych Jubilata – prof. zw. dr. hab. dr. h.c. Bogusława Fiedora	9
Wykaz osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych Jubilata.....	23

EKONOMIA – TEORIA I IMPLIKACJE POZNAWCZE

Tadeusz Borys

Personifikacja organizacji jako nowa forma wyrażania istoty nowego paradygmatu rozwoju.....	87
---	----

Stanisław Czaja

Wybrane problemy rozwoju współczesnej ekonomii heterodoksyjnej (w świetle dorobku Profesora Bogusława Fiedora).....	96
---	----

Bogusław Fiedor

Ekonomia a piękno – kilka refleksji	108
---	-----

Marian Gorynia

Nauki ekonomiczne a postulat interdyscyplinarności.....	122
---	-----

Witold Kwaśnicki

Wyjątkowość rozwoju gospodarczego Europy Zachodniej i jej droga do kapitalizmu	131
--	-----

Elżbieta Mączyńska, Paweł Borys

Ryzyko sekularnej stagnacji – perspektywa międzynarodowa i <i>casus</i> Polski	145
--	-----

Bazyli Poskrobko

Naukowość małych opracowań z ekonomii	164
---	-----

GOSPODAROWANIE ŚRODOWISKIEM PRZYRODNICZYM

Ryszard Borowiecki, Barbara Siuta-Tokarska

Charakterystyczne problemy społeczno-gospodarcze i ekologiczne Polski
w okresie jej transformacji..... 179

Andrzej Graczyk

Regionalny rynek pozwoleń na emisję – eksperyment opolski 190

Andrzej Kassenberg

Niskoemisyjny rozwój Polski – wybrane zagadnienia..... 202

Barbara Kryk

Rachunek sozoeconomiczny i analiza kosztów-korzyści jako podstawa
decyzji inwestycyjnych w dziedzinie ochrony środowiska 212

Elżbieta Lorek, Agnieszka Lorek

Ekofektywność gospodarki warunkiem „zielonego” wzrostu i rozwoju
zrównoważonego..... 220

Cezary Madryas

Wybrane aspekty technologiczne i ekonomiczne budowy zbiorników
retencyjnych w miastach 231

Rafał Miłaszewski

Wykorzystanie zasobów wodnych w Polsce..... 244

Tadeusz Pindór, Leszek Preisner

Zagospodarowanie morskich zasobów mineralnych zgodne z zasadami trwa-
łości rozwoju..... 253

Tomasz Winnicki

Nowatorskie inżynierskie technologie środowiskowe – wymiar ekonomiczny 262

Leszek Woźniak, Sylwia Dziedzic

Zarządzanie regionem w kontekście realizacji polityki gospodarczej
i ekologicznej Unii Europejskiej (studium przypadku)..... 274

Jerzy Zwoździak

Mechanizmy zarządzania jakością powietrza – studium przypadku 280

Tomasz Żylicz

Polityka ekologiczna a gospodarcza..... 289

Zakończenie..... 297

Bibliografia 298

Przedmowa

Każdy jubileusz skłania do refleksji i szukania odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań:

1. Co udało się Jubilatowi osiągnąć?
2. Co powinien jeszcze zrealizować dla siebie i innych?
3. Jaki ślad pozostawił dotychczas w umysłach i sercach innych ludzi?

W przypadku naszego Jubilata prof. zw. dr. hab. dr. h.c. Bogusława Fiedora odpowiedzi na te pytania są imponujące. W ciągu wielu lat bardzo twórczej i intensywnej pracy powstały Jego liczne dzieła, odkrycia i idee ważne dla nauki, praktyki gospodarczej i dydaktyki.

Plany na przyszłość ukryte są w umyśle, sercu i marzeniach Jubilata. Można się spodziewać, że zaowocują one kolejnymi „twórczymi perłami”.

Ślady w umysłach innych ludzi, które Jubilat pozostawił, świadczą o jego mistrzostwie. Ogromna rzesza Jego uczniów to potwierdza. Ślady w ludzkich sercach są natomiast dowodem wspaniałych cech charakteru i osobowości Jubilata.

Przedkładana monografia „Ekonomia i środowisko” jest skromnym dowodem naszej wdzięczności dla prof. zw. dr. hab. dr. h.c. Bogusława Fiedora – wybitnego Uczzonego, wspaniałego Nauczyciela i dobrego, ciepłego Człowieka.

Wdzięczni przyjaciele, koledzy i uczniowie

Nauki ekonomiczne a postulat interdyscyplinarności*

---

1. Wstęp

Cechą współczesnej gospodarki jest postępująca złożoność życia gospodarczego oraz szybko zachodzące zmiany. W świecie gospodarczym następują równocześnie i nakładają się na siebie liczne, niekiedy przeciwstawne procesy. Główną cechą tych procesów było i jest przyspieszenie ogólnego postępu technologicznego. Jego najważniejszym współczesnym nurtem są udoskonalane technologie informatyczne prowadzące do wzrostu szybkości i zakresu gromadzenia, przetwarzania i przesyłu informacji¹.

Procesy zachodzące w obiekcie badań nauk ekonomicznych wymagają z kolei reakcji po stronie nauki dążącej do opisu, zrozumienia i wyjaśnienia zachodzących tendencji. Postęp w uprawianiu nauki z jednej strony rodzi implikację do pogłębiania się specjalizacji wśród badaczy, z drugiej zaś powstaje zagrożenie autonomizacji i wyizolowania wyników pojedynczych badań oraz niezdolności do ich integracji i syntezy w szersze koncepcje teoretyczne. Specjalizacja badaczy pogłębia się w sposób lawinowy i mechaniczny. Wyodrębniają się coraz to nowe podejścia, często marginalne, peryferyjne i wtórne, które zaczynają żyć własnym życiem, nierzadko w oderwaniu od dotychczasowego dorobku, bez dostatecznego nawiązania

---

* Przygotowując niniejszy artykuł, odwołano się do wcześniej powstałych opracowań: M. Gorynia, *O klasyfikacji nauk zajmujących się międzynarodową działalnością gospodarczą*, [w:] B. Skulska, M. Domiter, W. Michalczyk (red.), *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej: księga jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowej Profesora Jana Rymarczyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012; M. Gorynia, *O interdyscyplinarności biznesu międzynarodowego*, maszynopis powielony, 2016, i wykorzystano ich fragmenty.

¹ Por. M. Gorynia, T. Kowalski, *Nauki ekonomiczne i ich klasyfikacja a wyzwania współczesnej gospodarki*, *Ekonomista*, 2013, nr 4, s. 458-474.

do wcześniej eksploatowanych kierunków badawczych. Organizowane są coraz to nowe konferencje i seminaria, powstają kolejne periodyki, rośnie rezerwar wiedzy udostępnianej w sieci. Nierzadko podejmowane są badania o charakterze przyczynkarskim, małej doniosłości i niskim potencjale kreatywności, rozumianym jako prawdopodobieństwo stworzenia „lepszego” teorii. Zatomizowanie niektórych szkół badawczych, powstawanie sztucznych barier (np. w postaci bardzo hermetycznego języka), brak korespondencji między podejmowanymi wysiłkami badawczymi itp. mogą doprowadzić do funkcjonowania nauk ekonomicznych w postaci nadmiernej sfragmentaryzowanej, a jednocześnie mało zrozumiałej dla szerszego grona interesariuszy, co wiąże się z ryzykiem utraty przez nauki ekonomiczne funkcjonalności w stosunku do społeczeństwa, które co do zasady jest interesariuszem najważniejszym i pierwotnym, gdyż ponosi nakłady na finansowanie badań ekonomicznych. Wspomniane wcześniej integracja i synteza nie są w zasadzie możliwe bez prowadzenia badań o charakterze interdyscyplinarnym, multidyscyplinarnym (wielodyscyplinarnym) czy transdyscyplinarnym. O ile tendencja do specjalizacji jest powszechnie widoczna i akceptowana, o tyle wspomniane niebezpieczeństwa są rzadziej przedmiotem refleksji.

Celem niniejszego opracowania jest sformułowanie uwag odnośnie do diagnozy stanu i stopnia interdyscyplinarności badań prowadzonych przez przedstawicieli nauk ekonomicznych, wskazanie na potrzebę pełniejszej realizacji postulatu interdyscyplinarności, jak również zarysowanie możliwych scenariuszy ewolucji tej dziedziny pod kątem realizacji postulatów interdyscyplinarności i multidyscyplinarności.

2. Nauki ekonomiczne a filozofia nauki

Korzenie refleksji nad interdyscyplinarnością nauk ekonomicznych sięgają filozofii nauki. Filozofia nauki stanowi pogłębioną refleksję na temat tego, czym jest nauka, co można badać oraz jak można badać, a szczególnie także jak działalność badawcza winna być zorganizowana. Z jednej strony mało jest chyba przedstawicieli nauk ekonomicznych, którzy nie zgodzą się z poglądem, że „ekonomia potrzebuje filozofii”². Z drugiej jednak strony nie wszyscy ekonomiści w swoich badaniach *explicitie* odwołują się do osiągnięć filozofii nauki. Tymczasem nauki ekonomiczne, nauki społeczne, wszelkie nauki potrzebują filozofii. Praktycznie każda dyscyplina naukowa bazuje na jakichś podstawach filozoficznych, a przede wszystkim tych, które dotyczą relacji między badaną rzeczywistością a teorią będącą produktem uprawiania nauki. Kolejność określeń w poprzednim zdaniu nie jest przypadkowa. To rzeczywistość, którą badamy, jest pierwotna, a zarówno procesy

---

² Ł. Hardt, *Studia z realistycznej teorii ekonomii*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 9.

poznawcze, jak i ich wytwory, czyli wiedza naukowa, a w szczególnym wypadku teoria, mają charakter wtórny.

Czym właściwie jest teoria i jaki jest jej związek z badaną rzeczywistością? We współczesnej filozofii nauki często spotykany jest pogląd, że optymalnym stanowiskiem filozoficznym przyczyniającym się do sukcesów nauki jest stanowisko realizmu filozoficznego, które można streścić w trzech punktach³:

- realność zewnętrznego świata, czyli niezależność świata obserwowanego od poznającego go podmiotu,
- świat zewnętrzny, czyli rzeczywistość, ma wielowarstwową skomplikowaną strukturę,
- świat wewnętrzny jest poznawalny.

Wytworem prowadzenia badań naukowych jest wiedza naukowa utożsamiana często z teorią. Badania naukowe powinny spełniać określone warunki składające się na kryterium racjonalności. Powinny mieć ustalony cel, wykorzystywać kryteria kwalifikowania wyników do wiedzy naukowej, stosować metody uznane za właściwe przez specjalistów, a ponadto powinny być sformułowane z przestrzeganiem zasad redagowania tekstów naukowych. Szczególnym, zaawansowanym przypadkiem wiedzy naukowej jest teoria. Definicja teorii zaproponowana przez P. Sztompkę dobrze opisuje relacje między badaną rzeczywistością (światem zewnętrznym) a teorią opisującą w sposób naukowy tę rzeczywistość⁴. Według tego autora teoria obejmuje trzy grupy twierdzeń (założeń): ogólna orientacja teoretyczno-metodologiczna, model pojęciowy oraz teoria empiryczna.

W działalności naukowej powszechnie jest przyjmowane założenie, iż rzeczywistość ma wielowarstwową skomplikowaną strukturę, która ma budowę hierarchiczną. Założenie to zostało ujęte w koncepcji ogólnej teorii systemów, w której przyjmuje się, że z biologicznego punktu widzenia wszechświat to hierarchia, począwszy od cząstek elementarnych aż do organizacji ponadindywidualnych⁵. Założenie o hierarchicznej budowie wszechświata zostało następnie *per analogiam* przeniesione z biologii do innych dyscyplin, w tym także do nauk społecznych, a w szczególności nauk ekonomicznych. Tak więc wielowarstwowość (wieloaspektowość) oraz rozbudowana hierarchiczna struktura rzeczywistości sprawiają, że jest ona w warunkach kolejnych odkryć naukowych i ogólnego postępu w nauce coraz bardziej złożona.

³ Tamże, s. 11-16 oraz M. Bunge, *Scientific Realism. The Search for Systems*, t. 1, Springer, New York-Heidelberg-Berlin 1967, s. 291.

⁴ P. Sztompka, *Wstęp do wydania polskiego*, [w:] J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1985, s. 12-13.

⁵ L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów. Podstawy, rozwój, zastosowania*, PWN, Warszawa 1984, s. 58.

Zasygnalizowana złożoność badanej rzeczywistości implikuje konieczność specjalizacji, natomiast wzajemne powiązania między różnymi elementami i aspektami badanej rzeczywistości sprawiają, że imperatywem stają się badania wychodzące poza granice wąskich, specjalistycznych i hermetycznych dyscyplin⁶. Tym samym z jednej strony pojawia się paradoks obiektywnej złożoności badanego świata oraz wymuszonej tymi okolicznościami specjalizacji. Z drugiej zaś strony grozi nam niebezpieczeństwo zatowizowania nauki i poszatkowania jej na coraz szczegółowsze dyscypliny i subdyscypliny, bez zapewnienia integracji i syntezy rozproszonych wyników. Ta okoliczność, ten swoisty paradoks mógłby w skrajnych warunkach doprowadzić do zakwestionowania społecznej użyteczności i funkcjonalności nauki.

Jedną z recept mających zaradzić postępującej⁷ złożoności badanej rzeczywistości jest specjalizacja. Sama specjalizacja jest jednak niebezpieczna. Potrzebne są badania interdyscyplinarne i multidyscyplinarne.

3. Klasyfikacja nauk w Polsce a interdyscyplinarność, multidyscyplinarność i transdyscyplinarność badań naukowych

Oficjalna, urzędowa klasyfikacja obszarów, dziedzin i dyscyplin naukowych ma przede wszystkim cele pragmatyczne związane z funkcjonowaniem pewnych aspektów życia naukowego (awanse naukowe, organizacja instytucji badawczych, organizacja uczelni, rynek czasopism naukowych itp.). Potrzeba istnienia możliwie logicznej i przejrzystej klasyfikacji wiedzy naukowej dotyczącej działalności gospodarczej czasami budzi jednak wątpliwości, z czym trudno się zgodzić. Klasyfikacja taka jest niezbędna z wielu powodów:

- służy ona do organizowania badań naukowych (co wcale nie przeczy postulatuwi prowadzenia badań interdyscyplinarnych),
- jest przydatna w organizowaniu procesu dydaktycznego,
- jest wykorzystywana do oceny dorobku naukowego osób ubiegających się o awans naukowy (stopień naukowy doktora, stopień naukowy doktora habilitowanego, tytuł naukowy profesora).

Najczęściej przyjmuje się, że kryteriami podziału nauki na części składowe (dziedziny, dyscypliny, specjalności itd.) są:

⁶ M. Gorynia, T. Kowalski, wyd. cyt., s. 457.

⁷ Złożoność badanej rzeczywistości jest jej cechą obiektywną. Użycie określenia „postępująca złożoność” ma na celu zwrócenie uwagi na okoliczność, że w miarę, jak prowadzone są coraz bardziej zaawansowane badania, może powstawać (iluzoryczne?) wrażenie, że istotnie rzeczywistość staje się coraz bardziej złożona.

- obiekty badań i dotyczące ich problemy nauki – różnice przedmiotowe,
- metody badań i wypracowane z ich zastosowaniem teorie – różnice metodologiczne,
- właściwe im języki naukowe – różnice językowe⁸.

Dodać należy, że kryteria te powinny być spełnione łącznie. W wersji nieco prostszej uważa się, że fragmenty nauki wydziela się ze względu na przedmiot i metodę. Interesujący przykład delimitacji dyscypliny w warstwie podejść teoretycznych, metod badawczych oraz siatki pojęć podaje W. Ruszkowski⁹.

Najczęściej stosowanym podziałem nauki na części składowe jest podział wyróżniający trzy stopnie: dziedzinę nauki, dyscyplinę nauki i specjalność naukową¹⁰. Zauważyć należy, że oficjalnie wyróżnia się także szerszą od wyżej wymienionych kategorię, którą stanowią obszary wiedzy. Dziedzina nauk ekonomicznych należy do obszaru nauk społecznych – obok dziedziny nauk społecznych i dziedziny nauk prawnych (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych).

Zgodnie z przywołanym rozporządzeniem w dziedzinie nauk ekonomicznych zostały wyróżnione cztery dyscypliny: ekonomia, finanse, nauki i zarządzanie oraz towaroznawstwo.

Ponadto należy zaznaczyć, że często podejmowane są nieformalne próby dalszego, bardziej szczegółowego opisu wykazu zainteresowań badawczych i przedmiotu badań w postaci subdyscyplin wyróżnianych w ramach poszczególnych dyscyplin. Na przykład B. Fiedor¹¹ wyróżnił w ramach dyscypliny ekonomia następujące subdyscypliny: teoria i metodologia ekonomii; mikroekonomia; makroekonomia; mezoekonomia; międzynarodowe stosunki ekonomiczne; historia gospodarcza; ekonomia i polityka regionalna z gospodarką przestrzenną; geografia ekonomiczna; polityka społeczna; marketing – badania rynku; statystyka, ekonometria i badania operacyjne; ekonomika rolnictwa i wsi, ekonomika pracy i stosunki przemysłowe; ekonomia ekologiczna i zrównoważonego rozwoju. Według tego samego autora w dyscyplinie finanse możliwe jest wyróżnienie następujących subdyscyplin: zarządzanie finansami przedsiębiorstw; finanse publiczne; finanse osobiste, rynki finansowe oraz rachunkowość i sprawozdawczość finansowa. Z ko-

⁸ S. Pabis, M. Jaros, *O klasyfikacji nauk*, Forum Akademickie, 2009, nr 2, s. 22.

⁹ W. Ruszkowski, *Próba delimitacji obszaru badawczego studiów europejskich między naukami o polityce i stosunkami międzynarodowymi*, [w:] J. Czuputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Warszawa 2014.

¹⁰ S. Pabis, M. Jaros, wyd. cyt., s. 22.

¹¹ B. Fiedor, *Stan nauk ekonomicznych w Polsce w świetle wyników badania ankietowego*, masyzynopsis powielony, Komitet Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2013, s. 2.

lei nauki o zarządzaniu obejmują subdyscypliny: metodologia zarządzania; metody i instrumenty zarządzania; zarządzanie strategiczne; zarządzanie operacyjne; zarządzanie zasobami oraz informatyka ekonomiczna.

Powszechnie znanym i stosowanym przykładem podziału dyscypliny ekonomia na części składowe jest klasyfikacja wypracowana w ramach Journal of Economic Literature (<https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php?view=jel>, 20.01.2016). Służy ona do uporządkowania literatury naukowej w ramach tejże dyscypliny. Wyodróżniono w niej 20 kategorii ogólnych, które dzielą się następnie na kategorie szczegółowe. Do kategorii ogólnych (*general categories*) zaliczono: ekonomię i nauczanie (*General Economics and Teaching*); historię myśli ekonomicznej (*History of Economic Thought*); metodologię i podejście heterodoksyjne (*Methodology, and Heterodox Approaches*); metody matematyczne i ilościowe (*Mathematical and Quantitative Methods*); mikroekonomię, makroekonomię i ekonomię monetarną (*Microeconomics; Macroeconomics and Monetary Economics*); ekonomię międzynarodową (*International Economics*); ekonomię finansową (*Financial Economics*); ekonomię sektora publicznego (*Public Economics*); zdrowie, edukację i dobrobyt (*Health, Education, and Welfare*); ekonomię pracy i ujęcia demograficznego (*Labor and Demographic Economics*); prawo i ekonomię (*Law and Economics*); organizację przemysłu (*Industrial Organization*); zarządzanie biznesem i ekonomię biznesu (*Business Administration and Business Economics*), marketing (*Marketing*); rachunkowość (*Accounting*); zarządzanie personelem (*Personnel Economics*); historię gospodarczą (*Economic History*); rozwój gospodarczy (*Economic Development*); innowacje, (*Innovation*); zmiany technologiczne i wzrost (*Technological Change and Growth*); systemy gospodarcze (*Economic Systems*); rolnictwo i gospodarowanie zasobami naturalnymi, ekonomię środowiskową i ekonomię ekologiczną (*Agricultural and Natural Resource Economics, Environmental and Ecological Economics*); obszary miejskie, obszary wiejskie, regiony, nieruchomości i ekonomię transportu (*Urban, Rural, Regional, Real Estate, and Transportation Economics*); różnorodne kategorie (*Miscellaneous Categories*); inne szczególne rodzaje (*Other Special Topics*).

Jak wspomniano, jedną z ważnych przesłanek uporządkowania obszarów, dziedzin i dyscyplin są względy kompetencyjne przy ocenie wniosków o awanse naukowe. Chodzi o to, by dorobek kandydata do stopnia albo tytułu naukowego został oceniony przez fachowego recenzenta. Spełnienie tego postulatu wcale nie wyklucza prowadzenia badań interdyscyplinarnych, multidyscyplinarnych czy nawet transdyscyplinarnych z myślą o przygotowaniu prac awansowych, może jednak stwarzać określone problemy z zaliczeniem pracy do konkretnej dyscypliny. Wymienione wcześniej trzy możliwe relacje (interdyscyplinarność, multidyscyplinarność, transdyscyplinarność) między powiązаныmi dyscyplinami naukowymi bywają różnie definiowane w literaturze przedmiotu. Zakresy tych pojęć nie są

jasne i jednoznacznie ujmowane w piśmiennictwie. W niektórych ujęciach pojęcie interdyscyplinarności uważane jest za tożsamy z pojęciem multidyscyplinarności, a także z pojęciem transdyscyplinarności¹². Odmienne stanowisko prezentuje W. Gagatęk¹³. Jego zdaniem multidyscyplinarność zakłada interakcję dwóch lub więcej dyscyplin. Aby można było mówić o interdyscyplinarności, konieczne jest jeszcze spełnienie warunku integracji i syntezy podejść charakterystycznych dla poszczególnych dyscyplin. Natomiast „transdyscyplinarność oznacza nie tyle już nawet integrację czy też komunikację pomiędzy dyscyplinami, ile wychodzenie ponad dyscypliny, swoistą transcendencję dyscyplin”¹⁴.

W tym opracowaniu przyjmuje się, że interdyscyplinarność można rozumieć co najmniej na cztery sposoby:

- prowadzone w danej dyscyplinie badania odwołują się wspomagająco do innych dyscyplin zlokalizowanych w innym obszarze nauki (np. odwołania ekonomii oraz nauk o zarządzaniu do ogólnej teorii systemów mającej korzenie biologiczne; inny przykład to nawiązania ekonomii i nauk o zarządzaniu do teorii ewolucji – ewolucyjna teoria firmy);
- prowadzone w danej dyscyplinie badania odwołują się wspomagająco do innych dyscyplin zlokalizowanych w innej dziedzinie nauki, ale należącej do tego samego obszaru nauki (np. ujęcie firmy w ramach ekonomicznej teorii praw własności nawiązuje do dyscypliny „prawo” należącej do dziedziny nauk prawnych; inny przykład to nawiązanie w ekonomii i naukach o zarządzaniu do znanej z socjologii koncepcji zakorzenienia; kolejny przykład to czerpanie z dorobku psychologii przez naukowców uprawiających finanse, co doprowadziło do wykształcenia się finansów behawioralnych);
- prowadzone w danej dyscyplinie badania odwołują się wspomagająco do dyscyplin zlokalizowanych w tej samej dziedzinie (np. teorie firmy rozwijane w ramach ekonomii oraz nauk o zarządzaniu często odwołują się do koncepcji wypracowanych przez dyscyplinę finanse);
- prowadzone w danej dyscyplinie badania nawiązują wspomagająco do badań należących do innych dyscyplin w ramach danej dyscypliny (ten przykład interdyscyplinarności daje się łatwo zakwestionować z czystej pozycji logicznej, ale przez niektórych bywa on respektowany).

---

¹² J. Nowak-Far, *Multidyscyplinarność w metodologii nauk ekonomicznych stosowanej do analizy i opisu procesów integracji europejskiej*, [w:] J. Czapotowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Warszawa 2014, s. 106.

¹³ W. Gagatęk, *Dyscyplinarna analiza czy interdyscyplinarna synteza? Uwagi o europeistyce jako kierunku studiów uniwersyteckich*, [w:] J. Czapotowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Warszawa 2014, s. 337-338.

¹⁴ Tamże, s. 338.

Należy przypomnieć, że *de facto* warunek interdyscyplinarności w wersji mocnej powinien zakładać, iż nawiązanie do innych dyscyplin dotyczy jednocześnie przedmiotu badań, metodologii oraz języka. Często jednak warunek ten bywa traktowany w sposób łagodny, rozłączny – wówczas wystarczy związek z inną dyscypliną w którejkolwiek z trzech wymienionych płaszczyzn.

Na kwestię interdyscyplinarności i multidyscyplinarności można także spojrzeć z punktu widzenia wzajemnego, relatywnego znaczenia, wagi czy roli dyscyplin wchodzących w interakcje badawcze. Przytoczone odmiany interdyscyplinarności zakładają, że w prowadzonych badaniach mamy do czynienia z dyscypliną główną, inaczej podstawową, dominującą, albo wiodącą oraz z dyscypliną dodatkową, inaczej wspomagającą, traktowaną pomocniczo. Takie pojmowanie interdyscyplinarności z jednej strony nie stwarza barier dla prowadzenia badań odwołujących się do podejść teoretycznych, metod badawczych i modeli pojęciowych zaczerpniętych z innych dyscyplin, a z drugiej strony nie kreuje problemów z zakwalifikowaniem badań do obszaru, dziedziny i dyscypliny np. w sprawach awansowych lub przydziału środków na badania.

Z kolei pojęcie multidyscyplinarności (wielodyscyplinarności) może być związane z prowadzeniem badań określonego fragmentu rzeczywistości z perspektyw poznawczych co najmniej dwóch dyscyplin, które w realizowanym badaniu pozostają w stosunku do siebie w relacji względnej równorzędności. Oczywiście można tutaj także wygenerować co najmniej kilka typów multidyscyplinarności w zależności od tego, do jakich dziedzin i obszarów należą wchodzące w rachubę dyscypliny. Dobrym przykładem odnoszącym się do dwóch dyscyplin pochodzących z jednego obszaru i z jednej dziedziny wiedzy jest zarządzanie strategiczne¹⁵. Ta subdyscyplina we względnie podobnym, zrównoważonym stopniu czerpie zarówno z ekonomii, jak i z nauk o zarządzaniu. Inny, ale pod wieloma względami odmienny przykład może stanowić ekonofizyka. Mamy w jej wypadku do czynienia z równoległym uwzględnieniem koncepcji ekonomii i fizyki.

4. Zakończenie

Przeprowadzone w opracowaniu rozważania, z jednoczesnym wykorzystaniem innych prac autora i współpracowników, pozwalają na sformułowanie dwóch kategorii wniosków odnośnie do przyszłości interdyscyplinarności nauk ekonomicznych.

Pierwsza grupa konkluzji wiąże się z interdyscyplinarnością badań w ramach dziedziny nauk ekonomicznych. Można tutaj sformułować następujące uwagi:

---

¹⁵ M. Gorynia, B. Jankowska, R. Owczarzak, *Zarządzanie strategiczne jako próba syntezy teorii przedsiębiorstwa*, *Ekonomista*, 2005, nr 5, s. 595-619.

- wydaje się, że w przyszłości będziemy mieli do czynienia z zachowaniem ograniczonej odrębności dyscyplin wchodzących w skład dziedziny nauk ekonomicznych,
- należy się liczyć z występowaniem coraz liczniejszych przejawów pogłębiającej się konwergencji badań ekonomicznych, finansowych i badań w ramach nauk o zarządzaniu, a nawet w obrębie towaroznawstwa,
- dość iluzoryczne i chyba niepotrzebne byłyby próby rysowania ścisłej linii demarkacyjnej pomiędzy dyscyplinami. Konieczny wydaje się kompromis uznający ich ograniczoną odrębność z jednoczesną rezygnacją z poszukiwania prób zakreslenia wyraźnych granic między nimi¹⁶.

Druga grupa wniosków dotyczy relacji ekonomii z innymi dyscyplinami spoza dziedziny nauk ekonomicznych. W odniesieniu do niej można także spróbować sformułować kilka przewidywań na przyszłość:

- wydaje się, że raczej będzie spadać skłonność ekonomii do zachowań imperialistycznych,
- jednocześnie narastać będzie tendencja do kooperacji bądź absorpcji elementów innych nauk społecznych,
- poszerzać się będzie wykorzystanie przez ekonomię założeń i metod badawczych pochodzących z innych dyscyplin, dzięki czemu osiągalne będą lepsze, bardziej realistyczne wyjaśnienia wielu zjawisk ekonomicznych,
- prawdopodobne jest wykształcenie się trwałego umiarkowanego pluralizmu podejść badawczych w ekonomii,
- nawet jednak jeśli powstanie nowy dominujący program badawczy w ekonomii, to stanie się to w dużej mierze dzięki wpływowi psychologii, socjologii i innych nauk społecznych; będzie się on zapewne opierać na dwóch silnie „społecznych” założeniach: 1) jednostki gospodarujące są raczej społecznie „zakorzenione” niż atomistyczne; 2) jednostki i struktury społeczno-ekonomiczne (środowisko, rynki, instytucje itp.) wzajemnie na siebie oddziałują¹⁷.

Można wreszcie wskazać na to, że rozwój nauk ekonomicznych w przyszłości będzie musiał prawdopodobnie mierzyć się ze zjawiskami kryzysowymi podobnymi do tych zapoczątkowanych w roku 2008. Wydaje się, że jednym ze sposobów zapewnienia większej zbieżności analiz ekonomicznych z problemami rzeczywistego świata gospodarczego będzie sięganie na coraz szerszą skalę do rozważań interdyscyplinarnych¹⁸.

---

¹⁶ Por.: M. Gorynia, T. Kowalski, wyd. cyt.

¹⁷ M. Brzeziński, M. Gorynia, Z. Hockuba, *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI wieku. Między imperializmem a kooperacją*, *Ekonomista*, 2008, nr 2.

¹⁸ M. Gorynia, T. Kowalski, *Nauki ekonomiczne a kryzys gospodarczy*, *Studia Ekonomiczne*, 2009, nr 3-4.